

Winterreise op. 89 D 911

1827

Schuberts sångcykel *Winterreise* till text av Wilhelm Müller består av 24 sånger. Detta för sin tid helt nyskapande verk komponerades våren och hösten 1827, alltså ett år före tonsättarens död. Kanske är det Schuberts mest gripande verk.

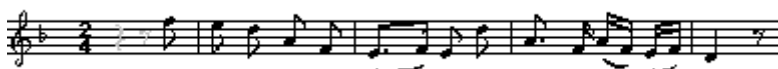
Wilhelm Müller, 1794-1827, var en typisk representant för tidig tysk romantik. Han hörde inte till de då erkänt stora diktarna som Goethe, Schiller, Eischendorf, Heine eller Mörrike men får ändå sägas vara underskattad. Trots detta är det tveksamt om han överlevt tidens tand, om inte hans verk liksom t.ex. Rückerts, blivit tonsatta av stora kompositörer. Schubert tilltalades tydligen av dikternas innehåll av förtvivlan och hopplöshet, en stämning som antagligen överensstämde väl med Schuberts känslor under denna tid. Pianostämmans bidrag till musikens geniala tolkning av texten kan inte nog framhållas. Sällan upplever man pianisten som en med sångaren jämbördig partner med tydligare självklarhet än i detta verk. Av cykelns 24 sånger har bara en tredjedel huvudtonart i dur. Men som vanligt växlar Schubert ofta mellan dur och moll i samma stycke.

Texten handlar om en ung man som, efter att ha svikits av kärestan, vandrar genom ett dystert vinterlandskap. Vandrigen är här liksom i samma författares *Die Schöne Müllerin* en metafor för livets gång, som oundvikligen leder mot döden. Die Schöne Müllerin innehåller emellertid både livsglädje och levnadströtthet, Die Winterreise enbart det senare. Stämningen av desillusion anslås omedelbart i den inledande sången *Gute Nacht*. Döden är ständigt närvarande t.ex. i *Die Wetterfahne* (nr 2) som visar inte bara hur vinden blåser utan också verkar peka ut riktningen som leder mot döden, i *Die Krähe* (nr 15) med en kråka som väntar på att få ta hand om vandrarens döda kropp, i *Der Wegweiser* (nr 20) som pekar ut den väg som ingen återvänder från och i *Das Wirthaus* (nr 21) som i själva verket är en kyrkogård. Flera av sångerna handlar om drömmar som gått förlorade t.ex. *Der Lindenbaum* (nr 5), *Rückblick* (nr 8) och *Frühlingstraum* (nr 11). Sista sångens liraspelare, *Der Leiermann*, kan tolkas som en symbol för det stora okända vid livets slut, men den fattige spelmannen, som hundarna flockas kring, måste för Schubert också ha framstått, som en passande bild av honom själv.

Här följer en kort sammanfattning av text och musik i *Die Winterreise* och några kommentarer till nio av sångerna.

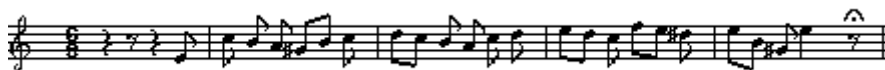
- 1 *Gute Nacht*.** "Fremd bin ich eingezogen...". Huvudpersonen, en yngling, lämnar sin kärestas hus på natten efter att ha fått korgen. Sista strofen skildrar hur han smyger tyst ut för att inte väcka den älskade. På gatan utanför huset skriver han "God natt" för att visa att han tänkt på henne in i det sista.

Melodin är en trettio två-takters vemodig visa i d-moll.

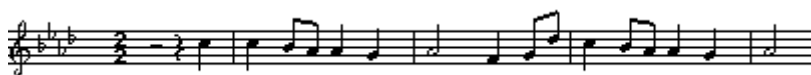

Andra strofen är identisk med den första, den tredje praktiskt taget identisk. Sista strofen går över i D-dur, visserligen ingen dur i glädje, men dock. Återgång till den inledande vemodiga stämningen sker först i de två sista takterna som återgår till d-moll. Lägg märke till den oerhört verkningsfulla pianostämman i första strofen efter det andra "Mutter gar von Eh'" (takterna 24 och 25), där det är en paus i sångstämman. Samma toner upprepas sedan i pianoackompanjemanget. Schubert är en mästare på att med små medel åstadkomma stora effekter, som i detta fall ytterligare betonar den sorgsna tonen.

- 2 **Die Wetterfahne** ”Der Wind spielt mit der Wetterfahne ...”. *Ynglingen jämför vindens vindföjellek med den älskades lek med hans hjärta och inser uppgivet att ingen bryr sig om hans smärta.*

- 3 **Gefrorne Tränen** ”Gefrorne Tropfen fallen...”. *Tårarna fryser på den försmådde trots att hjärtats flöde är så hett att det kunde smälta all vinterns is.*

- 4 **Erstarrung** ”Ich such’ im Schnee vergebens...”. *Förgäves söker han i snön den älskades spår från en en vårlig vandring som han gjort med henne. Kallt stirrar hennes bild i hans nu förfrusna hjärta. Skulle hjärtat smälta kommer bilden att flyta med.*

- 5 **Der Lindenbaum** ”Am Brunnen vor dem Thore...”. *Ynglingen passerar förbi den lind under vilken han drömt så många ljuva drömmar, och i vars grenars sus han tyckt sig höra uppmaningen: "Kom här till mig, här kan du få ro."*

Den vackra melodin går i E-dur med ett mindre avbrott i e-moll.

Pianoackompanjemanget är som vanligt i Schuberts visor mycket uttrycksfullt och varierande. Schubert låter inte de kalla vindarna i strof fem passera oförmärkt, och sista strofens pianostämning, där varje takt inleds med en triol, skapar en vemodsfylld ro, helt i överensstämmelse med texten.

Detta var den enda av sångerna som vännen Schober tyckte om, när Schubert första gången spelade genom sångcykeln i vänkretsen. De övriga sångerna chockade genom sin dystra stämning. Antagligen förfärades kamraterna även av insikten om de själens kval, som den glade och älskvärde vännen avslöjade för dem i musiken.

- 6 **Wasserfluth** ”Manche Trän’ aus meinen Augen...”. *Den unge mannen ber att snön, när den smälter och bildar ett vattenflöde, ska ta med sig de tårar han fällt. När smältvatten känner att tårarna blir varma, då passeras kärekestans hus.*

Triolerna och rytmen i melodin påminner om Schuberts *Ständchen* i *Schwanengesang*.

Till de fyra stroforna används en enkel tvådelad melodi som tas i repris. Tonarten var ursprungligen i fissa-moll men ändrades sedan till e-moll.

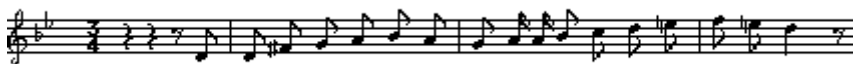

En höjdpunkt att vänta på är det brutna ackordet i takt 8 (räknat från reprisens början) där första strofen slutar med texten "...das heisse Weh" (den heta vandan). Här får Schubert lyssnaren att verkligen känna den unge mannens smärta.

- 7 **Auf den Flusse** ”Der du so lustig rauchtest...”. *Vandraren förvånas över att den tidigare så vilda floden nu har frusit till is. I isen ristar han flickans namn och datum för deras första och sista möte*

- 8 **Rückblick** ”Es brennt mir unter beiden Sohlen...”. *Den försmådde jämför tiden nu, då han trots markens snö och is lämnar staden med brännande fötter, med den naknaergalsång, de blommande lindar och glödande flickögon som staden mötte honom med den sommar han anlände.*

- 9 **Irrlicht** ”In den tiefsten Felsengründe...”. *Kärleken var ett irrbloss som lockade honom till den avgrund han inte ämnar rädda sig ur. Likt bäcken som finner sitt hav finner smärtan sin grav.*

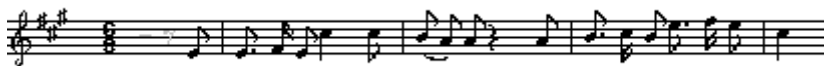

- 10 **Rast** ”Nun merk ich erst wie müd ich bin...”. *Efter att tidigare kunnat vandra långväga utan rast, känner han plötsligt hur trött han är. Men själens sår hindrar kroppen att få ro under vilan.*

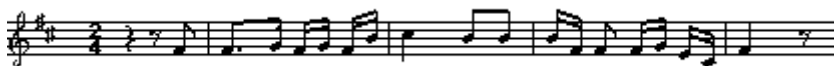
- 11 **Frühlingstraum** ” Ich träumte von bunten Blumen...”. *Ungersvennen drömmer om prunkande blommor i maj, om gröna ängar och fågelsång. Men när hanen gal vaknar han i kyla och mörker. Och på taket hörs korparna kraxa. Men vem målade blad på fönsterrutorna? Han drömmer om kärlek, hjärtan och kyssar, om sällhet och salighet. Men när hanen gal vaknar hans hjärta. Nu sitter han här ensam och begrundar sin dröm. När ska bladen på fönstren bli gröna? När ska han hålla sin älskling i famn?*

En tredelad visa i repris används för de sex stroforna. Strof 1 och 4 har en ljuvlig melodi i A-dur.

I strof 2 och 5, där hanen gal, väcks man av omruskande toner och i stroforna 3 och 6 återkommer den milda stämningen men nu i 2/4-delstakt i stället för 6/8. Textens stämning återspeglas på ett lysande sätt i musiken.

- 12 **Einsamkeit** ”Wie eine trübe Wolke...”. *Vår hjälte beklagar det underbara vädret; det får honom att känna sig som ett mörkt moln på en klar himmel. I storm hade han känt sig mindre betryckt.*

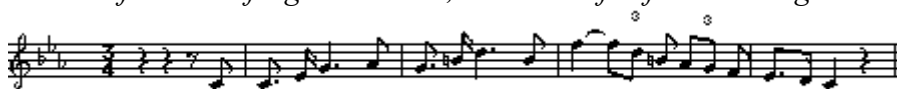
13 Die Post "Von der Strasse her ein Posthorn klingt...". *Från gatan hörs ett posthorn, som får ynglingens hjärta att klappa, trots att han inte kan räkna med att få några brev. Bara vetskapen att postiljonen kommer från staden, där hans käresta bor, räcker för att få hans hjärta att bulta.*

Schubert har här valt en käck melodi i Ess-dur för stroferna 1 och 3:

Strof 2 som talar om att inga brev erhålles och strof 4 inleds i Ess-moll. I den inledande glada melodin hörs tydligt hornets punkterade tam-ta-da-tam-ta-da i pianoackompanjemanget, medan rytmen i den mer vemodiga melodin liknar hjärtslagens puls. Varför vännen Schober inte kunde ge denna lättillgängliga musik samma betyg som *Der Lindenbaum* är svårt att förstå.

14 Der greise Kopf "Reif hat einen Weissen Schein...". *Den olyckliges hår har blivit grått och han gläds över att ha blivit gammal och äntligen närmar sig graven. Men det var bara rimfrost som färgat hans hår, och det är fortfarande långt till bären.*

15 Die Krähe "Eine Krähe war mit mir...". *I denna hemska sång följer en kråka vandraren ut ur staden. Kråkan är inte bara ett omen utan också asätare; den väntar på hans döda kropp. Mannen inser att han inte har långt kvar att leva men vill ändå behålla tron (på kärleken!?) ända fram till graven.*

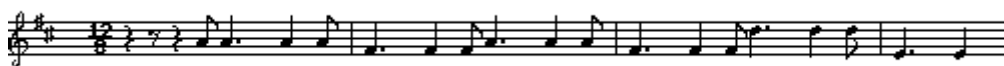
Melodin i c-moll är, trots eller kanske på grund av sin stillsamma framtoning, oerhört dyster.

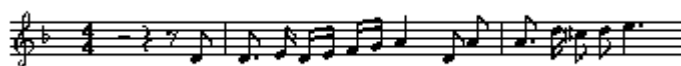
16 Letzte Hoffnung "Hie und da ist an den Bäumen...". *Ibland knyts hopp och öde till ett höstfärgat löv på trädet. Om bladet faller kommer också han att förgås.*

17 In Dorfe "Es bellen die Hunden...". *Medan hundarna skäller på natten, drömmer människorna. Men vandraren ber hundarna att driva iväg honom med sina skall, inte låta honom få ro. Ty varför ska han sova som inte har kvar några drömmar?*

18 Der stürmische Morgen "Wie hat der Sturm zerrissen...". *Den stormiga morgonen är en väderlek i ynglingens smak, den överensstämmer med hans eget sinne. Han tycker sig i den mörka himlen se bilden av sitt hjärta..*

19 Täuschung "Ein Licht tanzt freundlich vor mir her...". *Om man än är olycklig kan ett ljussken locka med hopp om värme och medmänsklighet. Trots vetskapen om att det är en hägring.*

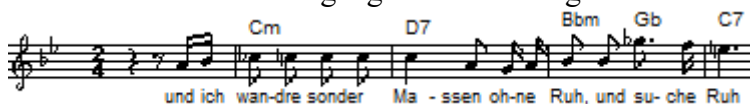

20 Der Wegweiser "Was vermeid' ich denn die Weg...". *Varför undviker jag de vägar som andra vandrare tar? Vad är det för dåraktig längtan som driver mig ut i vildmarken? Det finns ju vägvisare som pekar mot städer. Men jag vandrar utan ro, sökande ro. En enda vägvisares väg följer jag, vägen utan återvändo.*

Melodin står i g-moll:

Musikens regelbundna rytm domineras av jämna åttondelar som blir punkterade när något mera dramatiskt ska betonas, t.ex. när vandraren i första strofen tvingas gå över snöhöljda bergshöjder, eller i tredje strofens ... **suche Ruh**. Den senare takten har också ett djärvt språng i melodin från tonen b upp till gess, med ackorden B^bm → G^b, som bildar en raffinerad övergång mellan de omgivande takternas D7- respektive C7-ackord.

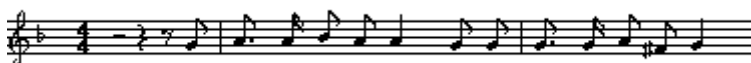

Denna melodiska och harmoniska uppfinningsrikedom är konst på högsta nivå och blir här ett utsökt sätt att markera den längtan efter ro som vandraren känner.

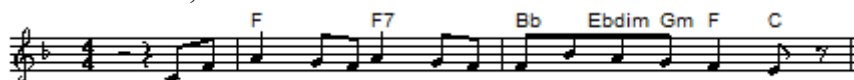
Men Schubert kunde även förenkla melodin till det yttersta, vilket denna sång också ger ett fint exempel på: I sista strofen, som handlar om vägvisningen mot dödsriket, användes nästan enbart tonerna g och b på ett mycket entonigt sätt. Det förstärker den hopplösa stämningen i texten.

21 Das Wirthaus "Auf einen Todtenacker hat mich mein Weg gebracht...". *Vägararen känner sig trött intill döden när han passerar en kyrkogård och önskar att han kunde få ta in för gott på detta värdshus. Men alla "bäddarna" är upptagna. Han tvingas gå vidare med sin trogna vandrastav.*

Melodin i F-dur är mycket vacker.

Kanske är det lilla förspelet i pianot, som också förekommer mellan stroforna 1, 2 och 3, ännu vackrare, trots sin enkelhet i både melodi och harmoni:

Harmoniskt är detta en vanlig övergång mellan tonika (F) och subdominant (B^b), via subdominantens dominant (F7), som Schubert här visar upp med en melodi utan tillstymmelse till banalitet. Ett annat exempel på en sådan inskjuten, underbar fras visar Schubert upp även i mellanspelet och avslutningen i *An die Musik*.

- 22 **Muth** "Fliegt der Schnee mir in's Gesicht...". *Vår hjälte försöker intala sig mod. Lyssna inte på ditt hjärtas kval! Endast dårar beklagar sig! Trotsa väder och vind! Bli din egen gud!*

- 23 **Die Nebensonnen** "Drei Sonnen sah ich am Himmel steh'n...". *Vandraren ser kring solen två vädersolar, men de tre solarna känns inte som hans, de skiner bara på andra. När vädersolarna försvinner tycker han att även den tredje kunde försvinna; det skulle passa hans sinnelag bättre.*

- 24 **Der Leiermann** "Drüben hinterm Dorfe steht ein Leiermann...". *En fattig vevliraspelare står barfota på isen och spelar sina låtar för ingen utom hundarna, som flockas kring honom. "Förunderlige gamling, ska jag gå med dig? Vill du veva din lira till mina sånger?"*

Kanske har Schubert här överträffat sig själv. Det är en enastående slutpunkt i en enastående sång-cykel. Den psykologiska träffsäkerheten och den personliga inlevelsen, som är Schuberts sårmarke, når här sin kulmen. Mot en ständigt liggande kvint i basen utspelar sig en melodi som naglar fast texten. Denna text måste ha talat särskilt starkt till Schubert, som säker anade att mycket av hans musik skulle spelas först efter hans död, här symboliserad av liramannen.

